

Клебанова, О. І. Чернек та ін.] – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2005. – 396 с.

5. Мартино Дж. Технологическое прогнозирование / Дж. Мартино. – М. : Прогресс, 1977. – 591 с.

Надійшла 17.02.2011

УДК 332.12

В. В. РЕТУНСЬКИХ

Чернігівський державний інститут економіки і управління

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАСЛІДКІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ З ФОРМУВАННЯМ ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена аналізу взаємозв'язку тіньових економічних процесів з державним регулюванням економіки. Автор аналізує основні наукові підходи до вивчення тіньової економіки. Наголошено на проблемах пов'язаних з кризою управлінського інституту та з існуванням зарегульованості економіки, що призводить до переведення господарської діяльності у тіньовий сектор економіки.

The article is devoted to the relation shadow of economic processes and state regulation of economy. The author defines the basic scientific approaches to studying the shadow economy. Emphasized the problems associated with the crisis of management institute and the existence regulation economy, can be leading to the transfer of economic activities in the informal sector.

Ключові слова: тіньова економіка, регулювання економіки, національна економіка, ліквідаторський підхід, конструктивістський підхід.

Вступ

Забезпечення ефективного функціонування моделі розвитку національної економіки вимагає проведення та удосконалення жорсткого регулювання економічних процесів, причиною цього є наявність негативних ефектів у показниках господарської діяльності нашої країни. Але на практиці прийняте державою науково-обгрунтоване регулювання не в змозі забезпечити істотно-необхідну прибуткову структуру, у формі покращення економічних показників розвитку країни, для благополуччя українського суспільства, тим самим, таке становище країни показує на існування тіньових процесів. На сьогодні варто констатувати, що актуальним є вивчення нагальної проблеми оцінки взаємозв'язку між наслідками проведення регулювання економікою та розвитком тіньових відносин всередині країни, для того, щоб уряд країни, приймаючи відповідні важелі впливу на економічну систему, удосконалив відповідні тактичні й стратегічні рішення, для обмеження тінізації економіки.

Постановка проблеми

При розв'язанні питання пов'язаного з виявленням кореляції між регулюванням економіки та тіньовою економікою варто звернути увагу на те, чи позитивно впливає зарегульованість господарських процесів на ефективність боротьби з тіньовою економікою, також науково обгрунтувати істотні засади розвитку кризи державного управління та встановити взаємозв'язок між ними та еволюцією тінізації економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам, пов'язаних з існуванням тіньових господарських процесів присвячено чимало робіт як зарубіжних, так і українських науковців. Зокрема, слід відмітити наукові здобутки у вивченні доволі складного питання тіньової економіки наступних зарубіжних науковців: Д. Кауфманна, А. Каліберди, Е. де Сото, С. Фейгу, М. Ласко, Т. Тарасової. Неоцінений внесок у подальший розвиток тіньового вчення з точки зору правових аспектів зробив В. Попович, у систематизацію теоретично вчення – І. Мазур, погляди державного управління тіньової економіки висвітлюються у працях російських науковців Ю. Латова та Н. Морозової, методичні рекомендації розробляються у працях Ю. Прилипко, з боку системності та структуризації даного явища проводиться активна наукова робота В. Мандибурою, В. Предборський, О. Турчиновим.

Постановка завдання

Метою даної публікації є висвітлення сутності двох основних наукових положень стосовно тіньової економіки, обгрунтування взаємозалежності між державним регулюванням та розвитком тіньових процесів, як цілісної системи загрози економічній безпеці українського суспільства, що ґрунтується на установленому організаційно-правовому механізмі нашої країни.

Основна частина

Епоха управління національним господарством почала розвиватися з першої половини ХХ ст.. Науковці втручаються в природних хід економічних процесів, прагнучі максимізувати досягнення поставлених цілей, шляхом проведення активної економічної політики. Планування стає невід'ємною частиною економічної системи, а облік національного господарства перетворюється на ефективних детермінант управління, що забезпечує оптимальний контроль і аналіз, з метою прийняття тактичних і стратегічних рішень для ефективного функціонування національної господарської системи. Історичних хід

економічних процесів призводить в останній роки ХХ ст. до кризи державного управління. Одним з суттєвих наслідків цієї кризи державного управління є розвиток протистояння периферійних ланок систем управління економічною діяльністю, консолідація цього протистояння у систему антидержавного економічного управління – в онтологічному та гносеологічному аспектах помітне соціально-економічне явище, яке ми розрізняємо як тіньову економіку [10, с.20]. Як зазначає відомий український науковець В. А. Предборський, дисфункції державної системи управління, насамперед, пов'язані з тим що:

1) громадянське суспільство, втрапивши довіру до держави, як до ефективного інституту управління, стає головним опонентом національної системи;

2) останніми роками все швидшими темпами збільшується кількість недержавних інституційних угруповань, які активно впливають на будь-які економічні процеси, як зовнішні так і внутрішні, це, зокрема, наступні організації: Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Міжнародна організація праці, Світова організація торгівлі та інші;

3) відбувається перелив капіталу, як засобу виробництва, що має більш високу мобільність, у офшорні зони, що максимізує прибутки, нехтуючи, тим самим, національним та міжнародним контролем і управлінням, що, в свою чергу, дає змогу вкладати кошти у операції з більш високим ризиком;

4) соціо-економічні фактори, такі як етнізація, криміналізація, зменшують ефективність управління державою економіко-політичних відносин.

Нездатність держави забезпечити ефективне проведення дієвої політики регулювання управління економічними відносинами призводить до того, що таке негативне явище, як тіньова економіка, стало істотною загрозою національній безпеці країни, що збільшує актуальність наукового вивчення проблем, пов'язаних з тіннізацією національної системи. Тобто тіньова економіка – це системне явище господарювання асоціальної природи з різного роду інтенсивності соціальної небезпеки, вона є формою кризи державного управління економікою та виявляється у розвитку його дисфункціональності [10, с. 21]. Але найчастіше увага науковців приділяється суспільно-необхідним явищам і процесам, що приносять велику користь і прибутки. При цьому мало звертається уваги на ті недоліки у життєдіяльності суспільства, що тією чи іншою мірою гальмують, а іноді й просто перешкоджають його нормальному розвитку [6, с. 80].

Зокрема, В. Попович наголошує на тому, що доходи злочинного походження втратили свій споживчий характер, а стали засобом скоєння нових, нерідко більш небезпечних злочинів, тобто надспоживчі лишки незаконно отриманих доходів трансформувалися в базу відтворення нових незаконних капіталів і криміногенного потенціалу в усіх сферах суспільно-економічних відносин [9, с. 75]. Оцінивши основні недоліки у державному регулюванні, що призводять до розвитку тіньової економічної діяльності, слід звернути увагу на основні підходи, що існують у сучасній науці, до вивчення тіннізації національної системи.

Варто зазначити, що В. Рутгайзер розрізняє два наукових підходи до вивчення тіньової господарської діяльності, а саме: ліквідаторський, конструктивістський. Перший підхід виникає як реакція соціального негативу на проведення відповідної державної доктрини, основна виконавча роль покладена на органи внутрішніх справ, через наділення них низькою функцій та повноважень. Сутність ліквідаторського (репресивного) підходу проявляється в тому, що до тіньової економіки відносять лише кримінальні прояви, підкреслюється принципова неможливість будь-яких стосунків з її суб'єктами, необхідність застосування більш широкої і дієвої системи інструментарію кримінально-правового обмеження [5, с. 78]. Конструктивістський (радикально-ліберальний) підхід починає розвиватися з початку 90 рр. ХХ ст., дане економіко-політичне явище зумовлене тим, що командно-адміністративна система не змогла забезпечити ефективне функціонування структурних підрозділів національної економіки, економічне зростання потурбувало швидкої ліквідації установленого устрою для забезпечення руйнації тіньової економіки, і, як наслідок, інтеграції тіньової з легальною часткою економічної діяльності. Сумні підсумки втілення даного підходу в наявності: критичні масштаби вітчизняної тіньової економіки і утворення потужних фінансово-промислових кланів, проникаючих у вищі ешелони влади, в результаті, наслідки: придушення розвитку планового становлення у країні підприємницької діяльності і перш за все малого бізнесу [4, с. 64].

Слід зазначити, що робота державних інституцій активно впливає на взаємозв'язок рівнів бідності, демократії, корупції та тіньової економіки, що, в свою чергу, не лише підкреслює мультиколінеарність вищенаведених величин, але й вказує на вектор проведення ефективної політики у боротьби з таким негативним явищем, як тіньова економіка (табл. 1). Тобто нестабільність політичної системи, корумпованість органів державної влади, недовершеність законодавчої системи, рівень соціальної незахищеності населення становлять першочергову систему напрямків у створенні відповідного інституту, головним завданням якого є створення науково-практичного підходу та реалізація ефективного механізму транспарентності тіньових відносин України.

На сучасному етапі науковці погоджуються в одному, що зарегульованість економічність процесів, особливо в умовах ринкової економіки, може негативно вплинути на перспективність позитивного розвитку офіційної економіки, через збільшення рівні тіньового сектору економіки (рис. 1). Як ми бачимо, світова економічна криза спричинила похвалення у тіньовому секторі економіці, завдяки переведенню грошового потоку у позабанківський сектор. Слід зазначити, що учасники тіньового ринку зазвичай дотримуються

більшості прийнятий правил і норм здійснення господарської діяльності, порушуючи лише окремі положення, але існування правових колізій, лише забезпечує ефективне здійснення операцій на тіньовому ринку. Зокрема, неформал відмовляється брати участь у фінансуванні виробництва суспільних благ (платити податки) і споживати деякі з них (закони і правила), а корумпований чиновник перетворює суспільне благо в приватне (вимагає приватну оплату, хабарі, за виконання службових обов'язків) [7, с. 67].

Таблиця 1

Взаємозв'язок бідності, розвитку демократичних інститутів та тіньової економіки в окремих країнах СНД станом на 2003 рік [2, с. 14]*

Держава	Рівень бідності	Рівень демократії	Рівень корупції	Рівень тіньової економіки
Азербайджан	8,4	6,9	8,9	8,5
Казахстан	5,3	6,4	5,2	6,6
Киргизія	8,2	5,7	6,0	7,1
Росія	5,3	7,1	6,4	5,7
Таджикистан	9,1	5,5	7,9	8,7
Туркменістан	8,2	1,6	7,9	8,3
Узбекистан	8,0	3,3	7,6	7,1
Україна	5,9	6,8	7,3	7,0

*експертні дані: 0–найнижчий рівень, 10–найвищий рівень.

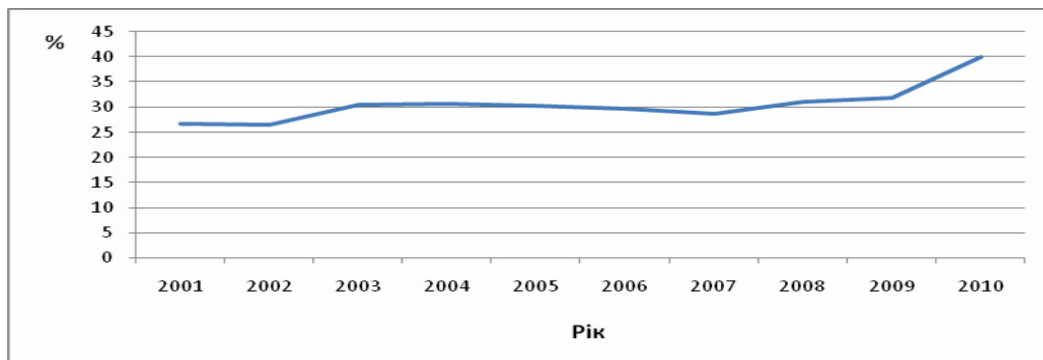

Рис. 1. Динаміка рівня обсягу тіньової економіки стосовно ВВП [1; 3; 11, с. 164]

Російський науковець Морозова Н. О., спираючись на Ф. Шнайдера та Д. Єнста, доводить те, що для країн з високим ступенем розвитку існує прямо пропорційна залежність між рівнем регулювання економіки та тіньовою економікою, що особливо помітно у регулювання ринку праці. Строгі обмеження є вагомим стимулом для пошуку альтернатив, які істотно можуть знизити свободу дії. Наприклад, Ю.В. Латов, доказує ріст тіньового ринку (трансатлантичної работоргівлі з Африки) у результаті введення регулювання з ініціативи Англії у формі здійснення міжнародного патрулювання африканського узбережжя [7, с. 59]. Слід зазначити, що будь-яке регулювання економіки є наслідком того, що національна економіка неспроможна забезпечити ефективне функціонування деяких секторів господарської діяльності.

Висновки

Таким чином, нездатність держави забезпечити ефективне проведення дієвої регуляторної політики у сфері управління економічними відносинами, призводить до того, що виникає загроза національній безпеці у вигляді тіньових економічних процесів, а будь-яке регулювання економіки є наслідком того, що національна економіка неспроможна забезпечити функціонування деяких секторів господарської діяльності, не приймаючи до уваги те, що учасники тіньового ринку зазвичай дотримуються більшості прийнятих правил і норм здійснення господарської діяльності, порушуючи лише окремі положення, але існування правових колізій, лише забезпечує ефективне здійснення тіньових господарських операцій. Оскільки в сучасній науці існує лише два основних наукових підходи до вивчення тінізації національної системи, а саме: ліквідаторський, конструктивістський, потрібно сформулювати новий науково-практичний підхід, у підґрунтя якого буде покладено ліквідація нестабільності політичної системи, корумпованості органів державної влади, недовершеності законодавчої системи, покращення рівня соціального захисту населення, що й становить основу ефективного механізму ліквідації тіньових відносин в економіці України.

Література

1. Данилишин Б: Рівень тінізації української економіки в 2009 р. виріс до 32% [Електронний ресурс] // РБК-України інформаційне агенство. – Режим доступу : http://www.rbc.ua/ukr/top/show/b_danilishin_uroven_tinizatsii_ukrainskoy_ekonomiki_v_2009_g_vyros_do_32_080720091/
2. Баланда А. Л. Тіньова економічна діяльність у контексті захищеності національних інтересів

- Україні // А. Л. Баланда / Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 8. – С. 12–16.
3. Влада оцінила рівень тінізації української економіки у 40% // Ділова Україна [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://ukrinform.biz/news/24936/>
4. Дегтяр І. М. Шляхи подолання тіньової економіки – забезпечення економічної безпеки країни / І. М. Дегтяр // Формування ринкових відносин. – 2010. – № 4. – С. 64–67.
5. Засанська О. В. Теоретичні основи боротьби з тіньовою економікою / О. В. Засанська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 76–84.
6. Зеленецький В. Тіньова наука: гіпотези, факти, коментарі / В. Зеленецький // Персонал. – 2005. – № 6. – С. 80–87.
7. Латов Ю. В. Функции теневой экономики как институциональной подсистемы / Ю. В. Латов // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2006. – Т. 4, № 1. – С. 61–83.
8. Морозова Н. О. Метод измерения размера теневой экономики, образованной в результате введения налогов и субсидий: применение концепции излишков / Н. О. Морозова // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2009. – Т. 7, № 1. – С. 59–66.
9. Попович В. Поняття, структура та методи оцінки обсягів тіньової економіки в наукових розробках вітчизняних та західних вчених / В. Попович // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 3. – С. 75–77.
10. Предборський В. А. До питання генезу теорії тіньової економіки / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 3. – С. 17–21.
11. Приварникова І. Ю. Тіньова економіка України: причини, обсяги та шляхи їх зменшення / І. Ю. Приварникова, К. В. Степанюк // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2010. – № 2. – С. 163–167.
12. Рутгайзер В. Теневая экономика в СССР: Обзор литературы и исследований / В. Рутгайзер // Свободная экономическая мысль. – 1991. – № 17. – С. 119–125.

Надійшла 17.02.2011

УДК 330.341 (477)

О. В. БРЕЖНЄВА-ЄРМОЛЕНКО

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

СУПЕРЕЧНОСТІ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ФОРМИ ПРОЯВУ В УКРАЇНІ

У статті досліджено теоретичні аспекти виникнення і розвитку суперечностей становлення нової економіки в Україні. Виявлено форми їх прояву – структурні, соціальні і технологічні. Визначено, що розв'язання даних суперечностей можливе лише з боку державної ініціативи, яка повинна бути спрямована на створення умов для здійснення інтелектуально-технологічної революції в масштабах країни.

The theoretical aspects of origin and development contradictions of becoming a new economy in Ukraine are investigated in the article. The forms of their display are found - structural, social and technological. Certainly, that decision of these contradictions is only possibly from the side of state initiative. State initiative must be directed on conditioning for realization of intellectually technological revolution in the scales of country.

Ключові слова: нова економіка, структурні суперечності, соціальні суперечності, технологічні суперечності.

Вступ

В даний час очевидний перехід економіки до нового етапу свого розвитку, в основі якого (як демонструє реальність) знаходяться інтелектуальний капітал і інноваційна праця, нематеріальна сфера перетворюється на пріоритетний фактор, робиться ставка на людський потенціал і організаційно-управлінські технології. Сучасні суспільства взяли курс на формування своїх економік і соціальної сфери з орієнтацією на знання, і парадигма «суспільства і економіки знань», як очевидно, набуває універсального характеру.

У зв'язку з цим в Україні виникає необхідність розробки власних стратегічних концепцій, які допоможуть закласти основи подальшого розвитку і виходу країни із кризи. Представляє також інтерес для України досвід розвинених країн, а також напрацювання зарубіжних учених про особливості та інструменти формування нової економіки. При цьому необхідне комплексне осмислення й розуміння різних форм прояву суперечностей формування нової економіки в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам нової економіки приділяють увагу такі західні науковці, як Ф.Махлуп, П.Друкер, М.Порат, Х.Клодт [1]. В їх роботах розкриті такі питання, як виділення ознак і характерних рис суспільства нового типу, визначення самого терміну «нова економіка», вивчення базових категорій: «інформація», «знання», «технологія» і закономірностей їх розвитку, відбувається усвідомлення збільшення ролі науки і безпрецедентних технологічних зрушень.